

ВОЛОСАТИХ О. Ю.

Волосатих Ольга Юріївна, кандидатка мистецтвознавства, доцентка кафедри історії української музики та музичної фольклористики Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського (Київ, Україна).

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3713-4187>

ВІКТОР КОСЕНКО: НА ЗЛАМІ КУЛЬТУР І ТРАДИЦІЙ. ВАРШАВА

Розглянуто початковий період життя видатного українського музиканта першої половини ХХ століття Віктора Степановича Косенка як час, коли закладалися підвалини світогляду й естетичних переконань майбутнього композитора. Тоді Віктор Косенко разом з іншими членами родини перебував у Варшаві, де й одержав ґрунтовну загальну і музичну освіту.

На жаль, перші два десятиліття його біографії на сьогодні є мало дослідженими через відсутність матеріалів, документів, так само як і особистих речей митця, пов'язаних із цим періодом. Збереженню відповідних документів стали на заваді соціально-політичні обставини життя радянської України, в яких опинився композитор у 1920-ті роки.

Нині встановлено, що звичний, тиражований у довідниках і дослідженнях життєпис Віктора Косенка був штучно сконструйований ним «на вимогу часу». Тож актуальності набула реконструкція першого двадцятиріччя його земного шляху. Завдяки малознаним публікаціям спогадів сучасників митця, а також нещодавнім архівним знахідкам науковців вдалося відновити деякі факти.

У дослідженні зосереджено увагу на особливостях навчально-педагогічного процесу у Варшавському кадетському корпусі, де навчався майбутній композитор. Наголошується на впливі багатьох традицій, як національних, так і суспільно-світоглядних, котрий міг відчувати Віктор Косенко тоді. Так само розглядається атмосфера, спосіб життя, а також мистецькі враження, які сформували особистість молодого музиканта.

Ключові слова: біографія Віктора Косенка, навчальні заклади, реконструкція періоду життя, українська музична культура перших десятиліть ХХ століття.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку гуманітарного знання все актуальнішими стають історичні й культурницькі розвідки з наголосом на процесах привнесення іншокультурних надбань до вітчизняної традиції, переосмислення й перетворення іноетнічних впливів у тягlostі формування сучасної української культури. Приміром, деякі аспекти й фактаж щодо інтегрування європейської освітньої традиції і вітчизняної педагогічної системи унаочнено в портреті одного із засновників Одеської консерваторії Вітольда Малішевського –

непересічної творчої постаті, яка поєднала українську й польську музичні культури¹. Подібні ж контакти в галузі театру провокують появу як окремих статей², так і ґрунтовних монографій. Тож у цьому річищі цікаво й актуально було би розглянути ще одну видатну фігуру українського музичного мистецтва першої третини ХХ століття – композитора, піаніста й педагога Віктора Косенка.

Аналіз досліджень і публікацій. Попри досить помітну активність дослідників (джерелознавчим аспектом біографії митця займалася, зокрема, Кіра Іванівна Шамаєва³), перші 20 років життя Віктора Косенка становлять у вітчизняному музикознавстві майже повну прогалину. Практично немає матеріалів, пов'язаних із цим часом, у його особовому архіві, про що свідчить нещодавно виданий каталог⁴. Так само й у фондах Меморіальної квартири-музею композитора. Щоправда, деякі подробиці періоду навчання митця, формування його світогляду вдалося реконструювати директорів квартири-музею Володимиру Мудрику⁵. Головним джерелом цих біографічних деталей є мемуарний матеріал випускників Варшавського кадетського корпусу різних років, що впродовж другої половини ХХ століття був опублікований у різних виданнях об'єднань колишніх вихованців російських кадетських корпусів в еміграції.

Актуальність розвідки обґрунтовано малодослідженістю двох перших десятиліть життя видатного українського музиканта першої половини ХХ століття Віктора Степановича Косенка – надзвичайно важливого часу, коли закладалися підвалини світогляду й естетичних переконань майбутнього композитора. У цей період Віктор Косенко разом з іншими членами родини перебував у Варшаві, де і одержав ґрунтовну загальну і музичну освіту.

На заваді збереженню джерел і відомостей відповідного часу стали соціально-політичні реалії радянської України, у яких опинився Віктор Косенко у 1920-ті роки. Встановлено, що звичний, тиражований у довідниках і дослідженнях життєпис композитора був ним штучно сконструйований «на вимогу часу».

Мета статті – реконструкція обставин першого двадцятиріччя біографії композитора, уведення до широкого обігу суспільно-світоглядних особливостей тогочасної культури й буття. **Методологічну основу дослідження** становлять культурно-історичний, біографічний, а також метод джерелознавчого аналізу, використані для відтворення досі маловідомих деталей початкового періоду життєвого шляху В. Косенка.

¹ Назаренко В. І., Вілінський Ю. С., Волосатих О. Ю. Вітольд Малішевський у музичному житті України та Польщі // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського : науковий журнал. 2019. № 2 (43). С. 20–48.

² Волосатих О. Ю. Українська тематика в театральному репертуарі Правобережної України першої половини ХІХ століття // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : науковий журнал. Київ : Міленіум, 2018. № 3. С. 271–275.

³ Шамаєва К. І. З архіву Віктора Косенка // Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського. Вип. 115: Доля митця в реаліях культурно-історичних процесів першої половини ХХ століття. Книга перша: зб. статей. Київ, 2016. С. 53–68.

⁴ Іванова О. А. Архів В. С. Косенка (1896–1938) у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : біографічне дослідження; науковий каталог / ред. кол.: О. П. Степченко (голова) та ін. Київ, 2019. 196 с.

⁵ Мудрик В. Г. Віктор Косенко: шлях від кадета до артиста (за матеріалами оновленої експозиції Музею-квартири композитора) // Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського. Вип. 115: Доля митця в реаліях культурно-історичних процесів першої половини ХХ століття : зб. статей. Книга перша. Київ, 2016. С. 8–30.

Виклад основного матеріалу. Твердження про формування композитора «на зламі культур і традицій» аж ніяк не є перебільшенням. Його дитинство і юність припали на буремні 1900–1910-ті роки. Дві кардинально відмінні історичні епохи визначили його долю і шлях. Суспільний устрій та звичний життєвий уклад ламалися просто на очах родини Косенків. Початок Першої світової війни поклав край планам на подальше навчання у професорів Варшавської консерваторії. Буремні суспільно-політичні події межі 1910–1920-х змусили випускника Петроградської консерваторії, концертмейстера Маріїнського театру полишити столицю імперії та оселитися у провінційному Житомирі.

Не менш радикальних змін зазнавали й художні тенденції: на зміну століттю «під знаком Романтизму» надходила доба сміливих творчих експериментів, естетичного плюралізму, а згодом – найжорсткіших ідеологічних канонів.

Іншою площиною перетину культур і традицій є безпосередньо сімейні традиції. Дворянська родина українського походження (в усіх доступних нині особових документах Віктора Степановича та його братів зазначено національність «українець») намагалася поєднати етнічне коріння з усім, що давало становище кадрового офіцера російської імператорської армії високого рангу¹. Діти одержували чудову на той час освіту: Олександр – випускник природничого факультету Петроградського університету, Марія – Варшавської консерваторії.

Але, мабуть, батьки сподівалися на продовження в родині й традиції військової кар'єри для синів – Семен і Віктор закінчили Варшавський кадетський корпус. Олександр, незважаючи на цивільну фахову підготовку й освіту, встиг взяти участь у Першій світовій війні, був тяжко контужений.

Подобиці життя Семена одразу по закінченні кадетського корпусу невідомі², проте з травня 1919 року він перебував у лавах Червоної армії³. Скоріше за все, маючи прикладну економічну чи юридичну спеціалізацію, за спогадами близьких В. Косенка, Семен тривалий час викладав у Військовій академії. Видається, що Семен також відчував на собі протидію двох світоглядів. Музично обдарований, з чудовим голосом і водночас захоплений філателіст, цей «неговіркий, мовчун, з великими добрими, завжди смутними очима» чоловік в однострої справляв на оточення враження такого, який нудиться військовою

¹ Батько Степан Семенович – родом із Херсонщини, мати Леопольда Йосипівна Дорошевич – за деякими відомостями мала складне поліетнічне походження і, можливо, спорідненість із родиною Врубелів (Шамаєва К. І. З архіву Віктора Косенка // Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського. Вип. 115: Доля митця в реаліях культурно-історичних процесів першої половини ХХ століття. Книга перша : зб. статей. Київ, 2016. С. 60, 61).

² У документах військового відомства часів Першої світової війни трапляються відомості про Семена Степановича Косенка, поручика 32-го піхотного Кременчуцького полку – його поранення й зникнення безвісти у серпні 1914, нагородження в грудні 1915 року орденом Св. Анни 4-го ступеня з написом «За хоробрість» тощо. Утім стверджувати, що це брат композитора, не можна через брак більш детальної інформації. Можливо, йдеться про родича – в одному з документів згадано походження поручика Косенка з Херсонської губернії, так само як батька родини.

³ Відповідно до відомостей з відкритих електронних баз даних документів, дати початку й закінчення його служби – 1 травня 1919 й 28 жовтня 1945-го відповідно. У лютому 1939 року, маючи військове звання інтенданта 2-го рангу, був нагороджений орденом «Знак пошани», згодом – Орденом Червоного Прапора (03.11.1944), медалями «За оборону Москви» і «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній Війні 1941–1945 рр.» та Орденом Леніна (20.02, 24.08 і 21.02.1945 року відповідно). Помер від хвороби 17 жовтня 1945 року, маючи звання підполковника (однак у деяких документах згадується як полковник) адміністративної служби та перебуваючи на посаді начальника навчальної частини курсу Військової академії Червоної армії імені М. К. Фрунзе.

службою. Проте на пропозиції покинути військову кар'єру й спробувати зробити музичну теж не погоджувався¹.

Інша світоглядна іпостась побуту родини пов'язана з культивуванням артистичних традицій. Збереглися численні спогади про те, що перлини світової музичної класики чергувалися в косенківському домашньому музикуванні з українськими народними піснями, дозвілля поживавлював колоритний народний гумор. Не випадково сучасні дослідники стверджують глибинну, можливо навіть підсвідому, просякнутість музичної мови композитора фольклорними інтонаціями².

Водночас родинна історія Косенків досить тісно пов'язана з польськими теренами. Принаймні з 1896 року у зв'язку зі службовими обов'язками батька вони мешкали у Варшаві. Але вочевидь і десятьма роками раніше сім'я перебувала в Польщі: обидва старші брати Віктора Степановича – Олександр (нар. 1888) і Семен (нар. 04. 11. 1889) з'явилися на світ у Новорадомську Петроковської губернії (зараз Радомсько/Radomsko Радомщанського повіту Лодзького воєводства). А сам Віктор Степанович, відповідно до оприлюднених житомирськими краєзнавчинями Лесею Лось і Наталією Кипчук під час роботи Другої міжнародної науково-практичної конференції «Віктор Косенко та Борис Лятошинський, їх доба і культура ХХІ століття» (24 листопада 2021 року) фрагментів метричних книг, був народжений і хрещений саме у Варшаві, за місцем служби батька³.

Зрештою саме зв'язок із польською культурою згодом став формальним приводом до арешту й загибелі Олександра⁴. Відомий дослідник культури Волині Володимир Єршов зазначає: «Деякий час в інституті (Житомирський педагогічний інститут ім. І. Франка. – О.В.) працював лектором природничих дисциплін Олександр Степанович Косенко (1888–1937). Викладач був звинувачений у тому, що в листах до сестри, яка проживала у Польщі, описував “життя населення в СРСР”, а також серед дітей “восхваляв польську культуру”. Як свідчить архівна справа, цього було досить, щоб 17 вересня 1937 р. його заарештувати за контрреволюційну діяльність і 24 листопада 1937 р. розстріляти». Під «восхваленієм польської культури», скоріше за все, маються на увазі зненацька озвучені на уроках і лекціях спогади про дитинство у Варшаві, на які були охочі в дружньому колі брати Косенки⁵.

Те, що згадувати подібне в тогочасній радянській Україні було не варто,

¹ Канеп Р. Е. Коментар до фото // Віктор Степанович Косенко: погляд з 90-х років : зб. статей / упоряд. і ред. К. І. Шамаєва. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 1997. С. 33.

² Харитоновна Д. В. Різновиди символіки в українській інструментальній сонаті ХХ століття : дис. ... канд. мистецтвознавства: спец. 17.00.03 – музичне мистецтво / НМАУ ім. П. І. Чайковського. Київ, 2019. 296 с.

³ Метрические книги церквей: ... 191-го Венгровского резервного пехотного полка, г. Варшава (л. 181–192 об) // ЦДІА СПб. Ф. 19. Оп. 128. Спр. 396. Арк. 185.

⁴ Єршов В. О. Репресії проти викладачів Житомирського педінституту імені Івана Франка (1929–1941) // Реабілітовані історією. Житомирська область. Книга 5. Житомир : Полісся, 2011. С. 30.

⁵ «Косенки багато розповідали про варшавський період життя, про музичне дозвілля в їх родині, про, так би мовити, “самодіяльні” концерти, спектаклі, жарти, що процвітали там – на Іерусалимській, 18. Потроху все це було перенесено в Житомир, на Дмитрівську, 6. І, зокрема, після того, як Віктор Степанович одружився з Ангеліною Володимирівною і став господарем, таким же гостинним, чемним і уважним до людей, якими були його батьки». (Канеп Р. Е. Коментар до фото // Віктор Степанович Косенко: погляд з 90-х років : зб. статей / упоряд. і ред. К. І. Шамаєва. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 1997. С. 31.)

вочевидь усвідомлював і сам композитор, тож в офіційному документі, датованому березнем 1934 року, визначив власну освіту до консерваторії як «реальне училище»¹.

Але насправді згадати було що. Надзвичайна атмосфера панувала, зокрема, у Суворовському Варшавському кадетському корпусі, де навчався майбутній композитор, – одному з найпрестижніших тогочасних середніх навчальних закладів для хлопчиків (вступний конкурс до 8 осіб на місце, на складності вступу наголошує також більшість мемуаристів). Рівень здобутої освіти² дозволяв випускникам продовжувати навчання як у спеціалізованих військових училищах, так і в університетах (зокрема Варшавському політехнічному інституті, Лісовому інституті), мистецьких навчальних закладах тощо. Окрім викладання спеціалізованих військових і загальноосвітніх дисциплін, велика увага приділялася формуванню загального культурного й художнього світогляду вихованців: у програмі були хореографія, співи, за бажанням – уроки фортепіанної гри (вихованці перших випусків запам'ятали навіть викладачку – «Мадам Коленд-Стадницька»)³, провадилися різні додаткові заняття⁴, було видано 1 номер журналу «Суворовець».

¹ [Косенко В. С.] Автобіографічні записки Віктора Степановича Косенка. Короткий життєпис професора Музтеаінституту ім. Лисенка композитора В. С. Косенка // Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського. Вип. 115: Доля митця в реаліях культурно-історичних процесів першої половини ХХ століття. Книга перша: зб. статей. Київ, 2016. С. 185.

² «Преподавание велось по программе средне-учебных заведений, проверенной Главным управлением военно-учебных заведений <...> Среди учительского персонала были и приглашенные со стороны профессора университетов (Чудовим викладачем фізики й механіки лишився у спогадах учнів приват-доцент, згодом професор Варшавського університету Костянтин Іванович Іванов, бессарабський болгарин за походженням. – О. В.), политехникума, которые приходили в гражданском платье, а штатные носили форму корпуса. Физико-химический кабинет со всеми приспособлениями для практических уроков, посещался кадетами с интересом. Посещение рисовального класса с табуретками, попитрами, эстрадой и целой системой штор для надлежащего освещения доставляло больше удовольствия тем, кто преуспевал в этой отрасли. Часть увлекалась перспективным черчением, а специалисты тайком, в контакте с поэтами, рисовали и сочиняли карикатуры на злобу дня. Танцы, пение и музыка привлекали любителей, и тем, кто серьезно хотел извлечь из этой отрасли пользу, предоставлялась полная возможность, так же как и по языкам. По договору с родителями, приглашались к неуспевающим преподаватели из города». (Политанский А. [Суворовець]. Суворовский кадетский корпус // Кадетская переключка : периодический журнал Объединения кадет Российских кадетских корпусов за рубежом (Нью-Йорк, США). 1984. № 36. С. 99.)

Перелік предметів за атестатом: Закон Божий, російська (письмова, граматики і словесність окремо), французька й німецька мови, арифметика, алгебра, геометрія («с приложением алгебры к геометрии»), тригонометрія, аналітична геометрія, природнича історія, фізика, космографія, географія, історія, законодавство, хімія, малювання. (Из «Черновой тетради» и из архива объединения // Суворовцы: сборник. Нью-Йорк : Издание объединения б. кадет Суворовского кадетского корпуса, 1956. Сб. 7. С. 35.)

³ Мудрик В. Г. Віктор Косенко: шлях від кадета до артиста (за матеріалами оновленої експозиції Музею-квартири композитора) // Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського. Вип. 115: Доля митця в реаліях культурно-історичних процесів першої половини ХХ століття : зб. статей. Книга перша. Київ, 2016. С. 8–30; Н. Г. Маленькое воспоминание из далекого прошлого // Суворовцы: сборник. Нью-Йорк : Издание объединения б. кадет Суворовского кадетского корпуса, 1974. Сб. 24. С. 24.

Не виключено, що мається на увазі родичка Георгія, Йосипа й В'ячеслава Стадницьких-Колендо (кадетів 3 й 4 випусків), вочевидь, представників розгалуженого шляхетного роду з теренів сьогодношньої Білорусі.

⁴ «Класс ручного труда, – как столярное, слесарное и переплетное дело, – привлекал много любителей, так же как и курсы по электричеству и фотографии. (Политанский А. [Суворовець]. Суворовский кадетский корпус // Кадетская переключка: периодический журнал Объединения кадет Российских кадетских корпусов за рубежом (Нью-Йорк, США). 1984. № 36. С. 100.)

Викладач співів Володимир Костянтинович Пічугін, вочевидь, працював у навчальному закладі від початку його існування. Зокрема, він згадується в описі картини Л. А. Гейне з зображенням урочистого молебню в Цитаделі варшавської фортеці з нагоди заснування корпусу¹. Мемуаристи пишуть про чудовий кадетський хор, який супроводжував служби й урочистості, а також брав участь у традиційних виставах випускного класу.

Функціонували учнівські оркестри – духовий, балалайковий та камерний². Як згадував Сергій Двігубський, «...духовой оркестр был предметом особого внимания со стороны начальства и пользовался исключительной, неизменной любовью кадет. Музыкантам делались разные поблажки, прощалось иногда и такое, за что простые смертные “десятым потом прошибались”».

Если сыгровки происходили в столовой, то собиралось всегда много любителей, которые своим присутствием поддавали жару играющим. <...>

Да не подумает читатель, что капельмейстер – немец Шенэ – тут ни при чем, и что каждый сам себе выбирал инструмент и играл кто как хочет. Этот очерк – лишь попытка охарактеризовать музыкантов уже составленного оркестра. Сам же Шенэ, хотя был нервен и по-русски говорил плохо, но был талантлив. На уроке, выведенный из себя каким-нибудь бестолковым учеником, мог сломать свою палочку о пюпитр и даже нервно выхватить инструмент, задев им слегка по голове... краснел, подпрыгивал, приседал и приводил кадет в неопиcуемый восторг, когда кричал: “Эта безобразия... эта... эта шорт знашит шо такое”... Но своего он добивался вполне, и духовой оркестр корпуса на протяжении многих лет играл отлично. А в 1916 году, когда корпус был перемещен из Варшавы в Москву, был признан лучшим оркестром из четырех корпусов: трех Московских и Суворовского»³.

Талановитих музикантів із числа кадетів залучали також до урочистостей і концертів як сольних виконавців, усіляко заохочували, зокрема й цінними подарунками (якісними коштовними інструментами тощо⁴).

Техніки малювання кадетів навчав випускник Вищого художнього училища при Російській імператорській академії мистецтв Лев Андрійович Гейне, так само він викладав історію мистецтва: «Уроки в рисовальном классе в конце 2-й роты были поистине отдыхом для всех нас. Лева не был требователен ни к своим способным, ни

¹ Витте Н. М. В 3-хэтажном большом, сером здании на Бельведерских аллеях под № 21 помещался наш корпус (продолжение) // Суворовцы: сборник. Нью-Йорк: Издание объединения б. кадет Суворовского кадетского корпуса, 1955. Сб. 4. С. 2.

² «Духовой оркестр, – тут работа идет полным ходом. Сыгровки каждый день в свободное время, т.к. лучшие музыканты выбыли ввиду окончания корпуса, а оркестр не должен быть хуже, но весь корпус спокоен за своих музыкантов. Из музыкалки доносятся волнующие бравурные звуки маршей...» – згадував один із випускників процес підготовки до корпусного свята 1 жовтня. (Политанский А. [Суворовец] Суворовский кадетский корпус // Кадетская переключка: периодический журнал Объединения кадет Российских кадетских корпусов за рубежом (Нью-Йорк, США). 1984. № 36. С. 107, 108.)

³ Двигубский С. Г. Музыканты. Из «Общей тетради» // Военная быль. 1952. № 1. Март 1952. // URL: <http://lepassemilitaire.ru/muzykanty-iz-obshhej-tetrad-i-s-dvigubskij/> (дата звернення: 13.11.2020).

⁴ Варшавські випускники згадували, що корнетист Зейфарт (безпосередньо у тексті – Зейфарт-перший, але вочевидь мається на увазі Костянтин Олександрович Зейфарт. – О. В.) одержав за блискуче виконання срібний корнет від Великого Князя Костянтина Костянтиновича, а сам Віктор Косенко за участь в концерті був премійований особистим годинником сановного відвідувача. (Мудрик В. Г. Віктор Косенко: шлях від кадета до артиста (за матеріалами оновленої експозиції Музею-квартири композитора) // Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського. Вип. 115: Доля митця в реаліях культурно-історичних процесів першої половини ХХ століття : зб. статей. Книга перша. Київ, 2016. С. 20.)

к неспособным ученикам – но и тех и других увлекал, когда посвящал час истории искусства; как живо на черной доске рисовал он египетские храмы, ионические и коринфские капители, Пантеон и Храм Св. Петра»¹.

Підготовка учнів (зокрема, знання законів перспективи, вміння малювати з натури досить складні архітектурні форми²) згодом одержала схвальну оцінку Миколи Костянтиновича Реріха, упродовж 1906–1918 років директора школи при Імператорському товаристві сприяння мистецтвам, куди по закінченні корпусу вступав один з мемуаристів, скоріше за все, Лев Платонович Линевиц. Про свого вчителя він згадував:

«Я не могу сказать много ли он работал как художник, где и часто ли выставлял, ярко ли горел, но несомненно обладал ценнейшим педагогическим даром – зажигать учеников, вплоть до записных лентяев и вовсе бесталаных.

Мы не могли оценивать высоту его культуры, зато оценивали редкую занимательность.

С нетерпением ожидали уроков, посвященных истории искусства.

Мастерской рассказ, иллюстрированный с поразительной быстротой четкими рисунками – простым мелом, на простой доске.

И сорок шалунов с неослабевающим вниманием впитывали каждое его слово. В полной тишине слышали бы как муха бьется о рябое стекло.

После урока мы долго еще любовались и оберегали эти рисунки, чтобы кто-нибудь не стер, не испортил, прятали от других учителей, переворачивая доску.

Ему неограниченно доверяли»³.

Але, за свідченнями очевидців, бесіду на тему живопису міг блискуче підтримати навіть корпусний священник і викладач закону Божого Григорій Модзалевський. Він був людиною настільки яскравою та багатогранною, що згодом колишні учні повідомляли про його роботу в одному з міністерств новоствореної української держави в Києві⁴. Зрозуміло, що вочевидь йдеться про плутанину у зв'язку зі збігом прізвища (можливо, далеким спорідненням) корпусного священика й видатного українського суспільно-культурницького діяча (історик, архівіст, генеалог, мистецтвознавець) Вадима Модзалевського.

Винятковий статус Варшавського Суворовського корпусу підкреслювався також церемоніальністю побуту, зокрема існуванням власного музичного супроводу подій. Лише тут під час урочистостей виконувався героїчний полонез Осипа (Юзефа)

¹ Пятибоков А. И. 1907–1914–1920 // Суворовцы: сборник. Нью-Йорк: Издание объединения б. кадет Суворовского кадетского корпуса, 1955. Сб. 4. С. 16.

² У спогадах іншого вихованця корпусу, найвірогідніше Миколи Главацького, знаходимо: «Здание было расположено против Лазенковского Королевского парка, куда нас иногда водил наш воспитатель вместо урока гимнастики. Мы катались на лодках или Лев Андреевич Гейне, преподаватель рисования, учил нас с натуры рисовать маленькие Лазенковские дворцы. Весной это была красота, которая для нас ушла в вечность». (Н. Г. Маленькое воспоминание из далекого прошлого // Суворовцы: сборник. Париж: Издание объединения б. кадет Суворовского кадетского корпуса, 1974. Сб. 24. С. 24.)

³ Л. П. Л. Ближайший угол // Суворовцы: сборник. Нью-Йорк: Издание объединения б. кадет Суворовского кадетского корпуса, 1955. Сб. 5. С. 22.

⁴ «Этот, действительно любимый большинством “юношеских чутких душ” человек, в начале революции скинул рясу и, переключившись в самостийники, служил в одном из “министерств” в Киеве». (Письмо «в редакцию» Н. Н. Страшкевича // Суворовцы: сборник. Нью-Йорк: Издание объединения б. кадет Суворовского кадетского корпуса, 1956. Сб. 7. С. 37.) Щоправда, у наступному ж випуску інший випускник спростовував сенсаційну інформацію щодо о. Григорія Модзалевського, повідомляючи про викладання ним 1919 року філософії і логіки в Полтавській учительській семінарії.

Козловського «Гром победы раздавайся!» (решта кадетських корпусів використовувала загальновійськові марші та сигнали, зокрема й «Зустрічний марш»), свого часу створений, власне, з нагоди однієї з перемог видатного полководця.

Пов'язані з корпусом представники різних національностей¹, їхнє родинне оточення також додавали специфічного колориту атмосфері, в якій формувався майбутній композитор. Спілкування з викладачами й працівниками корпусу, які належали різним націям і культурам, природно спонукало до глибшого засвоєння іноземних мов. Напіванекдотичні згадки мемуаристів про погане володіння багатьма з них російською опосередковано це підтверджують. Проте багато хто з них був таким яскравим викладачем та особистістю, що їхньому впливу не міг завадити жоден «мовний бар'єр».

Наприклад, щиро закоханий у рідну романтичну поезію, зокрема творчість Гюго, викладач французької мови (кадети добре знали про цю його слабкість та інколи користувалися нею²) не міг не зацікавити схильних до літератури вихованців. Траплялися й інші цікаві, в тому числі й у музичному аспекті, збіги і зустрічі...

«Новым “немцем” был 3-го обозного батальона капитан Кориус, замечательный тем, что плохо говорил по-русски. На балах он появлялся с очень красивой женой и с целым выводком детей. Самая маленькая в то время, чуть ли не пятилетняя крошка с огромным розовым бантом на белокурой головке появилась на нашем последнем балу в 1913 году. Часто на уроках Кориус рассказывал, в какой дисциплине он держит детей – “Колька: здорово и крепко играйт на скрипка...” Из этого Кольки вышел известный впоследствии в Германии скрипач, а наша самая “маленькая дама” на кадетском балу 1913 года стала первоклассной артисткой и Голливудской звездой»³. У цитованому уривку йдеться про родину майбутньої учениці професора Музично-драматичного інституту імені М. Лисенка Олени Муравйової, солістки капели «Думка» й оскарівської номінантки за роль у фільмі «Великий вальс» Міліці Корьюс. Музично обдарованою також була одна з сестер співачки – Ніна, скрипалька Державного симфонічного оркестру УРСР. За деякими відомостями саме Артур Корьюс навчав своїх дітей гри на скрипці⁴.

Викладач танців Вікентій Якович Словацький (у спогадах вихованців – «пан Словацький», що дозволяє припустити його польське походження) мав у тодішній Варшаві⁵ славу неперевершеного виконавця мазурки. «Нашим балом открывался

¹ Переглядаючи списки педагогічного складу й вихованців Варшавського корпусу, бачимо прізвища і нащадків імігрантів попередніх двох століть, і представників численних народів багатонаціональної імперії тощо. Варто додати також запрошених до викладання іноземних фахівців.

² Страшкевич Н. Н. О подсказках, шпаргалках и прочих вспомогательных средствах // Суворовцы : сборник. Нью-Йорк : Издание объединения б. кадет Суворовского кадетского корпуса, 1957. Сб. 8. С. 20.

³ Пятибоков А. И. 1907–1914–1920 // Суворовцы : сборник. Нью-Йорк : Издание объединения б. кадет Суворовского кадетского корпуса, 1955. Сб. 4. С. 16.

⁴ Принаймні у спогадах сина, кадета XIII випуску, власне згадуваного «Кольки» читаємо: «Покойный отец мой представлял личность незаурядную, ибо он соединял в себе три ярко выраженные и характерные особенности: он был образцовый офицер, прекрасный педагог (випускник Петербурзьких військово-педагогічних курсів. – О. В.) и очень хороший скрипач-самоучка». (Корьюс Н. А. XIII выпуск – роковой и последний // Суворовцы : сборник. Нью-Йорк : Издание объединения б. кадет Суворовского кадетского корпуса, 1955. Сб. 5. С. 17.)

⁵ «Если нельзя было сказать, что вся Варшава принимала участие в празднике корпуса, то все же событие это затрагивало весь тот слой русского общества, который и пользовался случаем выявить

зимний сезон в Варшаві. Едва ли не самый блестящий бал. Попасть на него было мечтой многих. Но вход был лишь по пригласительным билетам, очень строго, с большим разбором выдававшимся. <...> Оба зала ярко освещены; паркет сияет. В Белом зале, с мраморными досками, на которые заносились имена кадет, первыми окончивших корпус и Военные училища, оркестр лейб-гвардии Литовского полка; в гимнастическом зале – 30 пехотного Полтавского полка. Залы самые большие в Варшаве, каждый в полтора света. <...> Дирижеры уверенно руководят танцами. Но над всем царит в залах глаз преподавателя танцев Викентия Яковлевича Словацкого. А уж на его “мазурку”, с какой-нибудь лучшей ученицей-гимназисткой, рдеющей от счастья (еще бы, – в корпусе, в первой паре, с “самим” Словацким) все с удовольствием смотрели»¹.

На груповому фото VIII випуску (1913 рік) ще можна розглядіти риси облич викладачів мистецького профілю, з якими спілкувався Віктор Степанович – танцмейстера Словацького, хормейстера Пічугіна, капельмейстера Пауля Шене, викладача малювання Гейне².

Яскравою складовою життя Варшавського Суворовського кадетського корпусу були учнівські (переважно за участю випускників) вистави. Про рівень організації та уваги до цього артистичного процесу свідчать факти спорудження у гімнастичному залі великої стаціонарної сцени, забезпечення акторів-кадетів костюмами з професійного державного театру тощо.

Традицію вочевидь було започатковано ще першим випуском, принаймні у спогадах Костянтина Глоба-Михайленка знаходимо: «Еще в 1904 или 1905 году, то есть когда был в VI или VII классе, был поставлен кадетскими силами “Ревизор” Гоголя. <...> Костюмы привезли нам из какого-то театра. Женские роли, насколько помню, также играли кадеты»³.

Невідомо, чи початкова ініціатива влаштування спектаклів йшла безпосередньо від юнаків-акторів чи була «пропонована згори». Театральна ідея потрапила на плідючий ґрунт і зазнала бурхливого розквіту, трансформувавшись у невід’ємну частину побуту й джерело яскравих сторінок спогадів. Згодом сформувався аматорський драматичний гурток, репетиції й вистави якого також відбувалися на сцені в гімнастичному залі. Викладачі та вихователі розігрували власні імпрези, запрошені гості охоче переймали захоплення...

«...придется вспомнить, сколько усилий употребляли наши воспитатели для развития индивидуальных дарований в области искусства. Почти традиционно каждый год ставился “Измаил”. Костюмы привозились из Правительственного театра; роли распределялись довольно оригинально: если в 4-м выпуске Суворова

симпатии своему единственному военно-учебному заведению на весь Привисленский край в 10-ть губерний». (Политанский А. [Суворовец]. Суворовский кадетский корпус // Кадетская переключка : периодический журнал Объединения кадет Российских кадетских корпусов за рубежом (Нью-Йорк, США). 1984. № 36. С. 108.)

¹ Витте Н. М. Последний корпусной праздник в Варшаве. I. X. 1913 // Суворовцы : сборник. Нью-Йорк : Издание объединения б. кадет Суворовского кадетского корпуса, 1953. Сб. 2. С. 6.

Інший мемуарист уточнює, що з військових оркестрів, які грали під час балу, один був струнним (у Білому залі), а другий – духовим. (Политанский А. [Суворовец]. Суворовский кадетский корпус // Кадетская переключка : периодический журнал Объединения кадет Российских кадетских корпусов за рубежом (Нью-Йорк, США). 1984. № 36. С. 111.)

² Зображення є значною мірою пошкодженим, тож у статті не наводиться, проте світліну можна переглянути за посиланням <https://www.flickr.com/photos/ruscadet/7222635738/>.

³ Из письма К. А. Глоба-Михайленко // Суворовцы : сборник. Нью-Йорк : Издание объединения б. кадет Суворовского кадетского корпуса, 1957. Сб. 8. С. 27.

играл Ольшевский 1-й, то в 9-м выпуске ту же роль играл Ольшевский 2-й. Дамские роли из года в год исполняли все те же: мамаша Коссинская (как теперь говорят, стиль “вамп”) была “генеральшей Девет”, а “Ольгу” играла Теплова. Режиссеры были. Особенно талантлив в этой области был толщенный командир 3-й роты полковник Бенедиктов; в нескольких офицерских спектаклях он был удивительно хорош – заправский актер. Помню чудесно сыгранную “Женитьбу Бальзамина”, “Генеральшу Матрену”. Как исключение из “Измаильской традиции”, 5-й выпуск поставил “Горе от ума”. Там был великолепный Чацкий – Михайлов, обладавший большим дарованием как декламатор»¹.

А хлопчачки з молодших класів справді «захворіли» театром. Створення власного ілюзорного небуденного світу, надійно відмежованого від звичного повсякдення, нехай навіть і за допомогою двох ковдр на дроті, стало найбільш захопливим заняттям для них.

«Наши увлечения были похожи на эпидемию свинки или кори. <...>

Театральную эпидемию вызвала постановка популярного “Измаила”.

Лицедейские бактерии, особенно в младших классах, размножались с такой же быстротой, как чумные в Китае и Индии.

Сценические лавры старших кадет-артистов взбаламутили малышей.

Прекрасная муза Мельпомена завладела умами и страстью.

“Талантам” до зарезу захотелось играть – неважно что и кого.

А лишённые божественного дара жаждали зрелищ или подвизались на должностях кассиров и прочего второстепенного и третьестепенного закулисного персонала. <...>

Как забыть мою первую декоративную работу?

Много после, когда пришлось писать настоящие декорации, в настоящих больших театрах, я всегда вспоминал этот густой ельник, но название пьесы, сколько ни силился, вспомнить не мог. <...>

Последнее действие шло в моем ельнике.

По сцене прохаживался премьер.

На нем треуголка с аршинным плюмажем.

Заправленный в брюки мундир с наведенными желтым мелом, густыми шнурами и затейливыми финтифлюшками.

Шотландский клетчатый шарф, наверное, мамин, перехватывал его талию.

Брюки с генеральскими бумажными лампасами, шириной в ладонь.

А почерненные ваксой голенища закулисный персонал начистил до зеркального блеска.

Но не хуже был и партнер в лихо заломленной папахе.

Этот находчивый и оригинальный артист на ночную рубашку небрежно накинул одеяло с приколотым огромным двуглавым орлом.

От елочных орденов, покрывавших его грудь, рябило в глазах.

Но больше всего поражали стройные ноги, обтянутые новыми подштанниками, одетыми поверх сапог, на манер “лоссин”.

Здоровенные шпоры, взятые на прокат у дядьки Родиона, бывшего артиллерийского фейерверкера, довершали костюм.

Он красиво опирался на бутафорскую саблю, а темляк, состряпанный из пучка бечевок, свисал до самого пола.

Оба артиста не пожалели украденной из кухни свеклы.

¹ Пятибиков А. И. 1907–1914–1920 // Суворовцы : сборник. Нью-Йорк : Издание объединения б. кадет Суворовского кадетского корпуса, 1955. Сб. 4. С. 19.

Их щеки горели кармином, а кавалера в подштанниках украшали еще винтообразные усы и эспаньолка.

“Пистолет!” – восторженно шептали зрители и, хоть усердно сосали дармовые леденцы, но внимание их напряглось до сердцебиения.

И только что премьер с широким жестом начал захватывающий обличительный монолог»¹.

Не випадково точкою відліку початку «театральної пошесті» названо момент, коли третій випуск своєю виставою обрав популярну тоді історичну драму Михайла Бухаріна «Ізмаїл». Природно, що сприйняття п'єси, сюжет якої базувався навколо яскравих подій із життя Олександра Суворова, в навчальному закладі йому ж присвяченому, весь уклад котрого просякнутий доволі виразним культом видатного полководця, було особливим. Але не останню роль, мабуть, відіграли і статус модної новинки, що його мала п'єса (уперше виконано й надруковано 1902 року), і відповідність актуальним тогочасним тенденціям (прем'єра твору на сцені Театру Літературно-артистичного товариства в Петербурзі пройшла зі значним успіхом та отримала схвальні рецензії), і персонажі, на сцені вочевидь не менш яскраві, ніж на сторінках історичних розвідок і в напівлегендах-переказах – Григорій Потьомкін, Михайло Голенищев-Кутузов, уславлена красуня й авантюристка Софія Потоцька (тоді ще де Вітт) разом із першим чоловіком тощо.

Поряд із власною мистецькою діяльністю, для варшавських кадетів незабутню сторінку років навчання становило відвідування концертів і театру – як організованими групами, так і в родинному колі на вихідні. Блискуче концертно-театральне життя Варшави межі століть заслуговує на окреме висвітлення, тож у пропонованій розвідці його не торкатимемося. Зауважимо лишень, що кадети першої роти (6-7 класи, тобто старшокласники-випускники) мали можливість самостійно переглядати вистави, зокрема й оперні².

Не можна обійти увагою позакорпусну музичну складову варшавського оточення Віктора Косенка – його викладачів із Варшавської консерваторії Станіслава Юдицького й Александра Міхаловського. Міхаловський, видатний інтерпретатор і редактор творів Ф. Шопена, один із натхненників заснування Міжнародного конкурсу піаністів його імені, природно, передав учневі захопаність у світ музики польського генія. За посередництва Косенка певні естетико-стилістичні принципи, закладені польським шопеністом, вочевидь вплинули на формування вітчизняної традиції трактування шопенівського репертуару. На підтвердження цього можна навести згадки про незабутнє враження, яке справляло на слухачів виконання Віктором Степановичем цих творів, і факт звернення до нього за консультаціями знаного піаніста-виконавця, на той час уже соліста Київської філармонії, Абрама Луфера, котрий саме готувався до участі в Другому міжнародному конкурсі піаністів імені Ф. Шопена тощо³.

¹ Линевиц Л. П. Нат Пинкертон // Суворовцы : сборник. Нью-Йорк : Издание объединения б. кадет Суворовского кадетского корпуса, 1955. Сб. 6. С. 19, 20.

² «Свободно было вполне. Помню на неделе были гастролы Бакланова; я был и на “Демоне”, и на “Риголетто” вместо вечерних занятий. Не пропустил ни одного спектакля приезжей “Александринки”» (Пятибоков А. И. Штык. Первая рота. Журнал «Суворовец» // Суворовцы : сборник. Нью-Йорк : Издание объединения б. кадет Суворовского кадетского корпуса, 1956. Сб. 7. С. 32, 33.)

³ Ільницька М. В. Корифей польської шопеністики – Александр Міхаловський // Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського. Вип. 115: Доля митця в реаліях культурно-історичних процесів першої половини ХХ століття : зб. статей. Книга перша. Київ, 2016. С. 220–226.

Варто нагадати, що допомога Віктора Степановича вочевидь виявилася вдалою – український піаніст виборов на тому конкурсі призове місце.

У цьому контексті дуже симптоматичним виглядає зіставлення українського композитора саме з Шопеном, до якого вдається сучасна дослідниця феномена творчої особистості: «Універсалізм В. Косенка не набув такого розмаху, як у інших його сучасників, що зумовлено передчасною смертю композитора, його доволі замкненою, інтровертивною натурою та значною типологічною подібністю до структури творчого універсалізму Ф. Шопена (композитор – піаніст – педагог). Для універсалізму В. Косенка характерні порівняно слабкий інтерес до педагогіки, почасти вимушеність занять цим видом діяльності, досить значна виконавська активність, але при цьому все-таки домінування композиторської творчості, в якій першорядну роль відігравали фортепіанні жанри»¹.

Висновки. Багатонаціональне й полікультурне середовище варшавського, найбільш раннього, періоду життя Віктора Косенка певним чином вплинуло на митця. Йдеться про військове та артистичне оточення із притаманними йому світоглядними установками, зміну мистецьких і суспільно-політичних орієнтирів на межі XIX й XX століть, присутність у повсякденні кількох національних традицій (офіційно декларована російська, міська культура Варшави, збереження українських звичаїв у родинному колі, розмаїте коло викладачів і товаришів по навчанню і т. п.), зрештою – саме по собі унікальне явище «російського» навчального закладу на формально-адміністративно приєднаній польській території із педагогіко-виховною установкою ставлення до «чужих» теренів і культури як «своїх, рідних».

Перебування на перетині культур і традицій, поза сумнівом, сприяло зростанню творчої особистості європеїзованого, відкритого до інших культур композитора. Пропонована стаття здебільшого присвячена реконструкції атмосфери, в якій перебував майбутній митець під час навчання у Варшавському Суворовському кадетському корпусі, вражень (переважно пов'язаних із мистецтвом) і спогадів про навчальний заклад, які могли відбитися у його творах.

Так, надто наївно і поверхово було би пояснювати яскравість мазурок Віктора Косенка його захопленням блискучою танцювальною майстерністю Вікентія Словацького. Конкретизувати втілення дитячих і юнацьких вражень, відповідно розширюючи їхню палітру ґрунтовнішим вивченням інших, «позашкільних» аспектів цього періоду, належить у наступних розвідках. Проте простеження багаторівневих і багатовекторних впливів на формування творчих задумів та їхню подальшу конкретизацію виглядає перспективним напрямком дослідження творчості митця.

Стаття надійшла до редакції 14.10.2022 року

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ І ДЖЕРЕЛ

1. Витте Н. М. В 3-хэтажном большом, сером здании на Бельведерских аллеях под № 21 помещался наш корпус (продолжение) // Суворовцы : сборник. Нью-Йорк : Издание объединения б. кадет Суворовского кадетского корпуса, 1955. Сб. 4. С. 2–8.
2. Витте Н. М. Последний корпусной праздник в Варшаве. 1. X. 1913 // Суворовцы : сборник. Нью-Йорк : Издание объединения б. кадет Суворовского кадетского корпуса, 1953. Сб. 2. С. 3–7.
3. Волосатих О. Ю. Українська тематика в театральному репертуарі Правобережної України першої половини XIX століття // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : науковий журнал. Київ : Міленіум, 2018. № 3. С. 271–275.
4. [Глоба-Михайленко К. А.] Из письма К. А. Глоба-Михайленко // Суворовцы : сборник. Нью-

¹ Коменда О. І. Універсальна творча особистість в українській музичній культурі: дис. ... доктора мистецтвознавства: спец. 17.00.03 – музичне мистецтво / НМАУ ім. П. І. Чайковського. Київ, 2020. С. 266.

- Йорк : Издание объединения б. кадет Суворовского кадетского корпуса, 1957. Сб. 8. С. 26, 27.
5. Двигубский С. Г. Музыканты. Из «Общей тетради» // Военная быль. 1952. № 1. Март 1952. URL: <http://lerassemilitaire.ru/muzykanty-iz-obshhej-tetrad-i-s-dvigubskij/> (дата звернення: 13.11.2020).
6. Єршов В. О. Репресії проти викладачів Житомирського педінституту імені Івана Франка (1929–1941) // Реабілітовані історією. Житомирська область. Кн. 5. Житомир : Полісся, 2011. С. 24–40.
7. Іванова О. А. Архів В. С. Косенка (1896–1938) у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : біографічне дослідження; науковий каталог / ред. кол.: О. П. Степченко (голова) та ін. Київ, 2019. 196 с.
8. Из «Черновой тетради» и из архива объединения // Суворовцы : сборник. Нью-Йорк : Издание объединения б. кадет Суворовского кадетского корпуса, 1956. Сб. 7. С. 35.
9. Ільницька М. В. Корифей польської шопеністики – Александр Міхаловський // Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського. Вип. 115: Доля митця в реаліях культурно-історичних процесів першої половини ХХ століття : зб. статей. Книга перша. Київ, 2016. С. 220–226.
10. Канєп Р. Е. Коментар до фото // Віктор Степанович Косенко: погляд з 90-х років : зб. статей / упоряд. і ред. К. І. Шамаєва. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 1997. С. 29–34.
11. Коєнда О. І. Універсальна творча особистість в українській музичній культурі: дис. ... доктора мистецтвознавства: спец. 17.00.03 – музичне мистецтво / НМАУ ім. П. І. Чайковського. Київ, 2020. 519 с.
12. Корьюс Н. А. XIII выпуск – роковой и последний // Суворовцы : сборник. Нью-Йорк : Издание объединения б. кадет Суворовского кадетского корпуса, 1955. Сб. 5. С. 17–19.
13. [Косенко В. С.] Автобіографічні записки Віктора Степановича Косенка. Короткий життєпис професора Музгеаінституту ім. Лисенка композитора В. С. Косенка // Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського. Вип. 115: Доля митця в реаліях культурно-історичних процесів першої половини ХХ століття : зб. статей. Книга перша. Київ, 2016. С. 184–288.
14. Л. П. Л. Ближайший угол // Суворовцы : сборник. Нью-Йорк : Издание объединения б. кадет Суворовского кадетского корпуса, 1955. Сб. 5. С. 21–24.
15. Линевиц Л. П. Нат Пинкертон // Суворовцы : сборник. Нью-Йорк : Издание объединения б. кадет Суворовского кадетского корпуса, 1955. Сб. 6. С. 15–22.
16. Метрические книги церквей: ... 191-го Венгровского резервного пехотного полка, г. Варшава (л. 181–192 об) // ЦДІА СПб. Ф. 19. Оп. 128. Спр. 396. Арк. 185.
17. Мудрик В. Г. Віктор Косенко: шлях від кадета до артиста (за матеріалами оновленої експозиції Музею-квартири композитора) // Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського. Вип. 115: Доля митця в реаліях культурно-історичних процесів першої половини ХХ століття : зб. статей. Книга перша. Київ, 2016. С. 8–30.
18. Н. Г. Маленькое воспоминание из далекого прошлого // Суворовцы : сборник. Париж : Издание объединения б. кадет Суворовского кадетского корпуса, 1974. Сб. 24. С. 24, 25.
19. Назаренко В. І., Вілінський Ю. С., Волосатих О. Ю. Вітольд Малішевський у музичному житті України та Польщі // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського : науковий журнал. 2019. № 2 (43). С. 20–48.
20. Политанский А. [Суворовец]. Суворовский кадетский корпус // Кадетская переписка : периодический журнал Объединения кадет Российских кадетских корпусов за рубежом (Нью-Йорк, США). 1984. № 36. С. 93–114.
21. Пятибоков А. И. 1907–1914–920 // Суворовцы : сборник. Нью-Йорк : Издание объединения б. кадет Суворовского кадетского корпуса, 1955. Сб. 4. С. 15–21.
22. Пятибоков А. И. Штык. Первая рота. Журнал «Суворовец» // Суворовцы : сборник. Нью-Йорк : Издание объединения б. кадет Суворовского кадетского корпуса, 1956. Сб. 7. С. 29–33.
23. Страшкевич Н. Н. О подсказках, шпаргалках и прочих вспомогательных средствах // Суворовцы : сборник. Нью-Йорк : Издание объединения б. кадет Суворовского кадетского корпуса, 1957. Сб. 8. С. 20–22.
24. Страшкевич Н. Н. Письмо «в редакцию» Н. Н. Страшкевича // Суворовцы : сборник. Нью-Йорк : Издание объединения б. кадет Суворовского кадетского корпуса, 1956. Сб. 7. С. 36–38.
25. Харитоновна Д. В. Різновиди символіки в українській інструментальній сонаті ХХ століття: дис. ... канд. мистецтвознавства: спец. 17.00.03 – музичне мистецтво / НМАУ ім. П. І. Чайковського. Київ, 2019. 296 с.

26. Шамаєва К. І. З архіву Віктора Косенка // Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського. Вип. 115: Доля митця в реаліях культурно-історичних процесів першої половини ХХ століття : зб. статей. Книга перша. Київ, 2016. С. 53–68.

REFERENCES

1. Witte, N. (1955). In a 3-storey large, gray building on the Belvedere alleys, our building was located under No. 21 (continued) [V 3-hetazhnom bolshom, serom zdanii na Belvederskih allejah pod No. 21 pomeshchalsja nash korpus (prodolzhenie)], in *Suvorovtsy: collection [Suvorovcy: sbornik]*, vol. 4, pp. 2–8. [In Russian].
2. Witte, N. (1953). The last corps holiday in Warsaw. I. X. 1913 [Poslednij korpusnoj prazdnik v Varshave. I. X. 1913], in *Suvorovtsy: collection [Suvorovcy: sbornik]*, vol. 2, pp. 3–7. [In Russian].
3. Volosatykh, O. (2018) Ukrainian themes in the theatrical repertoire of Right-Bank Ukraine in the first half of the 19th century [Ukrainska tematyka v teatralnomu repertuari Pravoberezhnoi Ukrainy pershoi polovyny XIX stolittia], in *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald [Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv]*, No. 3, pp. 271–275. [In Ukrainian].
4. Globa-Mikhailenko, K. (1957). From a letter by K. A. Globa-Mikhailenko [Iz pisma K. A. Globa-Mihajlenko], in *Suvorovtsy: collection [Suvorovcy: sbornik]*, vol. 8, pp. 26–27. [In Russian].
5. Dvigubsky, S. (1952). Musicians. From the "Common Notebook" [Muzykanty. Iz "Obshej tetradi"], in *Military story [Voennaja byl]*, No. 1. March 1952, available at: <http://lepassemilitaire.ru/muzykanty-iz-obshej-tetradi-s-dvigubskij/> (accessed 13. 11. 2020) [In Russian].
6. Yershov, V. (2011). Repressions against teachers of Ivan Franko Zhytomyr Pedagogical Institute (1929–1941) [Represii proty vykladachiv Zhytomyrskoho pedinstytutu imeni Ivana Franka (1929–1941)], in *Rehabilitated by history. Zhytomyr region [Reabilitovani istoriieiu. Zhytomyrska oblast]*, book 5, Polissya, Zhytomyr, pp. 24–40. [In Ukrainian].
7. (1956) From the "Draft Notebook" and from the archive of the association [Iz «Chernovoj tetradi» i iz arhiva objedinenija], in *Suvorovtsy: collection [Suvorovcy: sbornik]*, vol. 7, pp. 35. [In Russian].
8. Ivanova, O. (2019). Archive of Victor Kosenko (1896–1938) in the fonds of the Institute of Manuscript of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Biographical research. Scientific catalogue [Arkhiv V. S. Kosenka (1896–1938) u fondakh Instytutu rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: biohrafichne doslidzhennia; naukovyi kataloh]. Kyiv, 196 p. [In Ukrainian].
9. Ilnitska, M. (2016). Coryphaeus of Polish choppenistry — Aleksandr Mikhalovskyy [Koryfei polskoi shopenistyky – Aleksandr Mikhalovskyy], in *Scientific herald of Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine [Naukovyi visnyk Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy imeni P. I. Chaikovskoho]*, Iss. 115 (Vol. 1)], pp. 220–226. [In Ukrainian].
10. Kanep, R. (1997). Commentary before the photo [Komentar do foto], in *Viktor Stepanovich Kosenko: a look from the 90s [Viktor Stepanovych Kosenko: pohliad z 90-kh rokiv]*, Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music, Kiev, pp. 29–34. [In Ukrainian].
11. Komenda, O. (2020). *Universal creative specialty in Ukrainian musical culture [Universalna tvorcha osobystist v ukrainskii muzychnii kulturi]*, Doctor in Art Studies dis., Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music, Kyiv, 519 p. [In Ukrainian].
12. Koryus, N. (1955). XIII graduation — fatal and last [XIII vypusk – rokovoj i poslednij], in *Suvorovtsy: collection [Suvorovcy: sbornik]*, vol. 5, pp. 17–19. [In Russian].
13. [Kosenko, V.] (2016). Autobiographical notes of Viktor Stepanovich Kosenko. A brief biography by the composer V. S. Kosenko, the professor of the Institute of Music and Theatre named after Lysenko [Avtobiohrafichni zapysky Viktora Stepanovycha Kosenka. Korotkyi zhyttiepys profesora Muzteainstytutu im. Lysenka kompozytora V. S. Kosenka], in *Scientific herald of Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine [Naukovyi visnyk Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy imeni P. I. Chaikovskoho]*, Iss. 115 (Vol. 1)], pp. 184–288. [In Ukrainian].
14. L. P. L. (1955) The Closest Corner [Blizhajshij ugol], in *Suvorovtsy: collection [Suvorovcy: sbornik]*, vol. 5, pp. 21–24. [In Russian].
15. Linevich, L. (1955). Nat Pinkerton [Nat Pynkerton], in *Suvorovtsy: collection [Suvorovcy: sbornik]*, vol. 6, pp. 15–22. [In Russian].

16. Registers of Births of Churches: ... of the 191st Vengrovsky Reserve Infantry Regiment, Warsaw (sheets 181–192v) [Metricheskie knigi cerkvej: ... 191-go Vengrovskogo rezervnogo pehotnogo polka, g. Varshava (l. 181–192 ob)], *TsDIA SPb*, F. 19, Op. 128, Ref. 396, p. 185. [In Russian].
17. Mudryk, V. (2016). Viktor Kosenko: the Way from a Cadet to the Artist (on the materials of the updated composer's museum apartment exposition) [Viktor Kosenko: shliakh vid kadeta do artysta (za materialamy onovlenoi ekspozytsii Muzeiu-kvartyry kompozytora)], in *Scientific herald of Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine [Naukovyi visnyk Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy imeni P. I. Chaikovskoho]*, Iss. 115 (Vol. 1), pp. 8–30.
18. N. G. (1974) A Small Memory from the Distant Past [Malenkoe vospominanie iz dalekogo proshlogo], in *Suvorovtsy: collection [Suvorovtsy: sbornik]*, vol. 24, pp. 24–25. [In Russian].
19. Nazarenko, V., Vilinsky, Yu., Volosatykh, O. (2019). Witold Maliszewski in the Musical Life of Ukraine and Poland [Vitold Malishevskiy u muzychnomu zhytti Ukrainy ta Polshchi], in *Journal of Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine [Chasopys Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy imeni P. I. Chaikovskoho: naukovyi zhurnal]*, No. 2 (43), pp. 20–48. [In Ukrainian].
20. Politansky, A. [Suvorovets] (1984). Suvorov Cadet Corps [Suvorovskij kadetskij korpus], in *Cadet Roll Call: periodical of the Association of Cadets of Russian Cadet Corps Abroad, New York, USA. [Kadetskaja pereklichka: periodicheskij zhurnal Objedineniya Kadet Rossijskih Kadetskih korpusov za rubezhom]*, No. 36, pp 93–114. [In Russian].
21. Pyatibokov, A. (1955). 1907 — 1914 — 920, in *Suvorovtsy: collection [Suvorovtsy: sbornik]*, vol. 4, pp. 15–21. [In Russian].
22. Pyatibokov, A. (1956). Bayonet. First Company. "Suvorovets" Magazine [Shtyk. Pervaya rota. Zhurnal «Suvorovets»], in *Suvorovtsy: collection [Suvorovtsy: sbornik]*, vol. 7, pp. 29–33. [In Russian].
23. Strashkevich, N. (1957). On tips, cheat sheets and other aids [O podskazkah, shpargalkah i prochih vspomogatelnyh sredstvah], in *Suvorovtsy: collection [Suvorovtsy: sbornik]*, vol. 8, pp. 20–22. [In Russian].
24. Strashkevich, N. (1956). Letter "to the editor" by N. N. Strashkevich [Pismo "v redakciju" N. N. Strashkevicha], in *Suvorovtsy: collection [Suvorovtsy: sbornik]*, vol. 7, pp. 36–38. [In Russian].
25. Kharitonova, D. (2019). *Varieties of Symbolics in the Ukrainian Instrumental Sonata of the Twentieth Century [Riznovydy symboliky v ukrainskii instrumentalnii sonati XX stolittia]*, Candidate (PhD) of art studies degree thesis, Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music, Kyiv, 296 p. [In Ukrainian].
26. Shamayeva, K. (2016). From Viktor Kosenko's Archive [Z arkhivu Viktora Kosenka], in *Scientific Herald of Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine Ukraine [Naukovyi visnyk Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy imeni P. I. Chaikovskoho]*, Iss. 115 (Vol. 1), pp. 60–61. [In Ukrainian].

OLGA VOLOSATYKH

Volosatykh Olga, Candidate (PhD) of Art Studies, Associate professor, Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music, Associate professor of the History of Ukrainian Music and Musical Folklore Department

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3713-4187>

VIKTOR KOSENKO: AT THE CROSSROADS OF CULTURES AND TRADITIONS. WARSAW

The relevance of the investigation is justified by the lack of research into the first two decades of the life of the outstanding Ukrainian musician of the first half of the 20th century, Viktor Stepanovych Kosenko — an extremely important time when the foundations of the worldview and aesthetic beliefs of the future composer were laid. During this period, Viktor Kosenko, together with other family members, was in Warsaw, where he received a thorough general and musical education.

The situation of another "white spot in domestic musicology" related to the artist's biography was created due to the lack of materials and documents, as well as the artist's personal belongings related to this period. The socio-political circumstances of Soviet Ukraine, in which Viktor Kosenko found himself in the 20s of the 20th century, became an obstacle to the preservation of sources and information of the relevant time.

It has also been established that the composer's biography, which has been repeatedly reproduced in

reference books and studies, is artificially constructed by him "at the demand of time". **The scientific novelty** of the study is the introduction into wide circulation of the socio-worldview and cultural panorama of the initial period of the artist's life. Therefore, **the actual goal of the article** is the reconstruction of the circumstances of the first twenty years of the composer's biography. **The methodological basis of the research** is the cultural-historical, biographical, as well as the method of source analysis, used to reproduce the initial period of V. S. Kosenko's life path.

Thanks to little-known publications of memoirs of the artist's contemporaries, as well as archival findings of modern scientists, it was possible to restore some facts of Viktor Kosenko's biography. The study focuses on the peculiarities of the educational and pedagogical process in the Warsaw Suvorov Cadet Corps, where the future composer studied. Emphasis is placed on the influence of many traditions, both national and social-worldview, with which Viktor Kosenko could come into contact during this period of his life. The atmosphere, traditions, way of life, as well as artistic impressions that formed the personality of the young musician and possibly influenced his further musical life are also considered.

Conclusions. The multinational and multicultural environment of the earliest period of Victor Kosenko's life in Warsaw probably left an impression on the artist. Being at the intersection of cultures and traditions — a military and artistic environment with their inherent worldviews, a change in artistic and socio-political orientations at the border of the 19th and 20th centuries, the presence in everyday life of several national traditions (officially declared Russian, urban culture of Warsaw, preservation of Ukrainian origins in the family circle, a diverse circle of teachers and fellow students, etc.), could not but influence the growth of the creative personality of the Europeanized composer, who was open to other cultures. Tracing multi-level and multi-vector influences on the formation of creative ideas and their further specification looks like a promising direction for further research of the artist's creativity.

Keywords: biography of Viktor Kosenko, educational institutions, reconstruction of a period of life, Ukrainian musical culture of the first decades of the XX century.